

13. Латкумшо урок: Команмелна

 omj_13_1.mp3

I. Text

Елун палымыже команмелнам күэштнеже. Рецептум сайын палыде, тамле команмелнам күэшташ огеш лий, сандене тудо Елу деч команмелна рецептум кондаш йодо.

Зоя: – Елу, тый рецептум кондаш шыч мондо?

Елу: – Шым мондо, кондышым. Но мый возен шым шукто, жапем уке ыл'е. Мый «Марий кочкыш» книгам кондышым, возен нал.

«Команмелнам ышташ кум түрлө руашым ямдылыман. Күшыл ком руашлан 150 (шүдө витле) г шүльö ложаш да 250 (кокшүдө витле) г үмбал күлеш. Покшел ком руашлан 50 (витле) г шүльö ложаш, 100 (шүдө) г үмбал да 150 (шүдө витле) г күчимö торык ал'е кефир күлеш. Ёлыл ком руашлан 300 (кумшүдө) г шыдан ложаш да 3 – 4 (кум-ныл) муно күлыт. Мелнам күэштме деч кандаш шагат ончыч күшыл ком руашым ямдылыза: шүльö ложашым үмбал дене лугыза да шокшырак вереш шындыза. Вара ёлыл да покшел ком руашым ыштыза. Руашыш шинчалым пышташ ида мондо. Шүльö ложашда уке гын, геркулесым налын кертыда. Мелнам

күэшташ ёлыл ком руаш дене тўналза. 1,5–2 (иктат пеле – кок) мм күжгытан комым ыштыза да конгаш күэштса. Вара тиде ком үмбалам покшел ком руашым шўрыза да уэш конгаш шындыза. Пытартышлан кокымшо ком үмбалам күшыл ком руашым пыштыза да угыч күэштса. Ямде мелнам үй дене сайын шўрыза. Перкан лийже!»

II. Vocabulary

возен налаш (-ам)	to copy down, to copy out	покшел	middle, center
возен шукташ (-ем)	to write, to finish writing	пытартышлан	at last, finally, in the end
газ	gas	пышташ (-ем)	to lay, to put, to place
геркулес	oatmeal	руаш	dough
деч ончыч	before	сандене	therefore, thus, consequently
кефир	kefir		
конга	oven	торык	curds
кўжгыт	width, thickness	тўналаш (-ам)	to begin
кўчымө	uncooked, raw	угыч	again, anew
кўчымө торык	sour clotted milk	уэш	again, anew
кўшыл	upper, highest	ўлыл	lower, bottom
кўэштме деч ончыч	before baking	ўмбал	sour cream
лугаш (-ем)	to mix, to blend	ўмбалам	on, onto
миллиметр (мм)	millimeter	шинчал	salt
мондаш (-ем)	to forget	шукташ (-ем)	to carry out, to fulfill
но	but	шўльө	oats
перкан	substantial, filling, nourishing	шўраш (-ем)	to spread, to smear
перкан лийже!	enjoy your meal!	шындаш (-ем)	to set, to place, to put

III. Grammar

1. садлан, садлан көра, сандене:

These conjunctions meaning 'therefore, thus, consequently, so' introduce consecutive clauses denoting a consequence or a circumstance justified by the main clause. These clauses typically come after the main clause.

Ивук книгаг налнеже, <u>садлан</u> библиотекеыш кая.	Ivuk wants to take out a book and so he goes to the library.
Ивук черле <u>ыл'е</u> , <u>садлан көра</u> толын ыш керт.	Ivuk was sick and thus was not able to come.
Зоя тамле команмелнам кўэшт ок мошто, <u>сандене</u> Елу тудлан рецептым конда.	Zoya doesn't know how to bake a good layered pancake, so Yelu is bringing her a recipe.

2. Negative gerund in -де:

Formation: The gerund is formed with the suffix *-де*, which is added to the verbal stem. The suffix is always stressed. Since this suffix begins with a consonant, the verbal stems of first conjugation verbs ending in certain consonant clusters are automatically simplified, see

6.III.1. (page 98). In the verbal stems of the second conjugation, the usual change *-e/-o/-ö > -ы* occurs before the suffix is added.

Conjugation I			
Infinitive		Verbal stem	Gerund in <i>-де</i>
лудаш (-ам)	to read	луд-	лудде
налаш (-ам)	to take	нал-	налде
тунемаш (-ам)	to learn	тунем-	тунемде
кочкаш (-ам)	to eat	кочк- (> коч-)	кочде
шинчаш (-ам)	to sit down	шинч- (> шич-)	шичде
лекташ (-ам)	to leave	лект- (> лек-)	лекде

Note in addition the consonant alternation *з ~ ч* in the verb *возаш (-ам)* 'to lie down; to fall': *вочде*.

Conjugation II			
Infinitive		Verbal stem	Gerund in <i>-де</i>
возаш (-ем)	to write	возо-	возыде
пураш (-ем)	to enter	пуро-	пурыде
илаш (-ем)	to live	иле-	илыде
келшаш (-ем)	to agree	келше-	келшыде
каяш (-ем)	to go	кае-	кайыде

Usage: The gerund can express various adverbial complements, such as those of manner, instrument, state, and condition, and can often be translated as 'without doing (something)'.

Вүдыш <u>пурыде</u> , ияш от тунем.	Without going into the water, you can't learn how to swim.
Сонарзе-влак <u>кочде-йүде</u> вигак чодырашке кайышт.	The hunters went straight into the forest without eating or drinking.
Кузе тый пашам <u>ыштыде</u> илен кертат?	How can you live without working?

3. Negation of the simple past tense I:

The simple past tense I – see 12.III.4. (page 171) – is negated with the negation verb in the past tense followed by the verbal stem. Since the verbal stem is in word-final position, the verbal stems of first conjugation verbs ending in certain consonant clusters are automatically simplified, see 6.III.1. (page 98).

1Sg	шым
2Sg	шыч
3Sg	ыш
1Pl	ышна
2Pl	ышда
3Pl	ышт

	Conjugation I: лудаш		Conjugation II: возаш	
	Positive	Negative	Positive	Negative
1Sg	лудым	шым луд	возышым	шым возо
2Sg	лудыч	шыч луд	возышыч	шыч возо
3Sg	лудо	ыш луд	возыш	ыш возо
1Pl	лудна	ышна луд	возышна	ышна возо
2Pl	лудда	ышда луд	возышда	ышда возо
3Pl	лудыч	ышт луд	возышт	ышт возо

The only grammatical difference between the negated present and the negated simple past tense I lies in the form of the negation verb.

	Conjugation I: толаш		Conjugation II: ышташ	
	Negated present	Negated past	Negated present	Negated past
1Sg	ом тол	шым тол	ом ыште	шым ыште
2Sg	от тол	шыч тол	от ыште	шыч ыште
3Sg	огеш (ок) тол	ыш тол	огеш (ок) ыште	ыш ыште
1Pl	огына (она) тол	ышна тол	огына (она) ыште	ышна ыште
2Pl	огыда (ода) тол	ышда тол	огыда (ода) ыште	ышда ыште
3Pl	огыт тол	ышт тол	огыт ыште	ышт ыште

4. Negation of existential and possessive clauses in simple past tense I:

Note the negation of existential clauses in simple past tense I, formed by the particle *уке* in combination with the positive form *ыл'е* – compare 8.III.6. (page 123):

Окса <u>уке ыл'е</u> .	There was no money.
------------------------	---------------------

Possessive clauses work in an analogous fashion:

Жапем <u>уке ыл'е</u> .	I didn't have time.
-------------------------	---------------------

IV. Words and word usage

1. Approximate numbers:

When expressing approximate numbers, one possibility is to use two numbers after each other.

кум-ныл муно	three or four eggs, three to four eggs
иктат пеле – кок миллиметр	one point five to two millimeters

V. Exercises

1. Complete the following sentences by connecting them with one of the clauses listed below using *садлан*, *садлан көра* or *сандене*.

- 1) **Тиде** кочкыш пеш тамле, ...
 - 2) Мый когылым кўэштнем, ...
 - 3) **Тиде** олма пеш шерге, ...
 - 4) **Тудын** таче шочмо кечыже, ...
 - 5) Нунылан эрлалан пашам пытарыман, ...
- a) ... мый **тудым** ом нал.
 - b) ... **тудо** команмелнам кўэште.
 - c) ... **нуно** пашам кас марте **ыштышт**.
 - d) ... мый **тудым** йөрәтен кочкам.
 - e) ... мый **ложашым** налаш каем.

2. Complete the following sentences by connecting them with one of the clauses listed below.

- 1) **Елун** таче шочмо кечыже, *садлан* ...
 - 2) Мемнан **ложашна** уке, *сандене* ...
 - 3) Мый эгерчым кузе ышташ ом пале, *садлан* ...
 - 4) **Тиде** почеламут мыланем ок келше, *сандене* ...
 - 5) Тенгече родына **тольо**, *садлан көра* ...
 - 6) **Ануш** пеш черле, *садлан* ...
 - 7) **Таче** пеш шокшо, *садлан көра* ...
- a) ... *ковамлан йынгыртем.
 - b) ... ме ешге *погынышна.
 - c) ... Серге **тудлан** *пеледышым пөлекла.
 - d) ... мый **тудым** ом түнем.
 - e) ... Сапаевмыт **ялыш** ышт кае.
 - f) ... **Эчан** кевытыш **ложашым** налаш кайыш.
 - g) ... **аваже** пашаш ыш кай.

* *кова* 'grandmother', *погынаш (-ем)* 'to gather, to come together', *пеледыш* 'flower'

3. Complete the following sentences by connecting them with one of the clauses listed below.

- 1) ... садлан мый библиотекеыш каем.
 - 2) ... сандене тудо *эрдене эрак кын'ел'е.
 - 3) ... садлан ме самоварым шындышна.
 - 4) ... садлан көра нуно чодыраш кайышт.
 - 5) ... садлан *йолын каяш вереште.
- a) Вачи ече дене мунчалтынеже,
 - b) Мемнан йўмына шуэш,
 - c) Мылам книга күлеш,
 - d) Мыйын *таксилан оксам ыш *сите,
 - e) *Тений чодыраште шуко понго уло,

* эрдене эрак 'early in the morning', йолын 'on foot', такси 'taxi', ситаш (-ем) 'to be enough, to suffice', тений 'this year'

4. Form the negative gerund of the following verbs. Example: *налаш* > *налде*.

күэшташ	сийлаш	мошташ	пышташ
ончалаш	шолаш	каяш	шындаш
почаш	пураш	тамлен налаш	толаш
шонаш	йўаш	кочкын ончаш	пытараш
шогаш	кочкаш	пуаш	тўналаш

5. Translate into English.

- 1) Вўдыш пурыде, *ияш от тунем.
- 2) *Шенгекет ончалде, ончыко ит кае.
- 3) Калыкым *ўжде, ылышым от ўж.
- 4) *Тамым налде, кочкышым палаш ок лий.
- 5) Пашам ыштен пытарыде ит *куане.

* *ияш* (-ям) 'to swim', *шенгекет* 'behind you' /postposition *шенгеке* 'behind' + possessive suffix/, *ўжаш* (-ам) 'to see', *ылыш* 'life', *там* 'taste' (*тамым налаш* = *тамлен налаш* 'to taste'), *куанаш* (-ем) 'to be happy/glad'

6. Form the negative gerund of the verb in parentheses.

- 1) Чайым (йўаш) ит кай.
- 2) Молан пашаш (кочкаш) кает?
- 3) Унам (сийлаш) ок лий.
- 4) Күзе тый (пашам ышташ) илен керат?
- 5) Кочкышым тамлен (налаш) ит *мокто.
- 6) Эмым (йўаш), от *төрлане.
- 7) Пашам (пытараш), мўнгышкў ит кай.

* *мокташ* (-ем) 'to praise', *тўрланаш* (-ем) 'to recover, to get better'

7. Form negative gerunds from the following verbs and insert them into the appropriate sentences: *саламлаш*, *мушкаш*, *ышташ*, *кудашаш*, **ойлаш*.

- 1) *Кидым ... , кочкаш ит шич.
- 2) *Пальтом ... , ончыко ит эрте.
- 3) Молан ... эртен кает?
- 4) Йолташым ... ок лий.
- 5) Урокым ... , школыш ит кай.

* *ойлаш* (-ем) 'to say, to tell, to talk', *кид* 'arm, hand', *пальто* '(over)coat'

8. Rewrite the following sentences using all personal pronouns.

- 1) Мый шӧрым шым нал.
- 2) Мый театрыш шым кай.

9. Negate the following sentences.

- 1) Мый тенгече эгерчым кӱэштӱм.
- 2) Кочам шылым нал'е.
- 3) Ме чодыраште шуко понгым погышна.
- 4) Эчанлан кугу *кол вереште.
- 5) Туныктышо Эчаным урокышто йодо.
- 6) Тудо йолташыжым саламлыш.
- 7) Зоя когыльым кочко.
- 8) Тудын канашыже мыланем келшыш.
- 9) Кочат кастене тольо.
- 10) Йоча *йолжым йӱштӧ вӱд дене мушко.
- 11) Ме пашанам жапыштыже пытарышна.

* *кол* 'fish', *йол* 'leg, foot'

10. Complete the following dialogues, giving negative answers.

- a) – Эчан, тый пашатым пытарышыч? – Уке, шым пытаре.
– А йолташет пытарыш? – Уке, тудат
– Эчан ден Ивук, те пашадам ... ? – Уке,
– Эчан ден Ивук пашаштым ... ? – Уке,
- b) – Серге, тый тенгече телевизор дене футболым ончышыч?
– Уке,
– А Елу ... ? – Уке, тудат
– А Эчан ден йолташыже? – Уке, нунат

* *телевизор* 'television, TV set', *футбол* 'football, soccer'

11. Translate the answers given to the following questions into Mari.

- 1) Тудо молан когыльым ыш кӱэшт? (He doesn't know how to bake pies.)
- 2) Те молан нуным ышда саламле? (We didn't see them.)
- 3) Те молан ышда кай? (I was sick yesterday.)
- 4) Тый молан тудым шыч ӱж? (She isn't my friend.)
- 5) Тудо тыланет молан книгажым ыш пу? (He didn't come to school today.)

12. Give negative answers and explain that you will be doing these things at a later point (denoted in English in parentheses). Example: *Тый пашатым пытарышыч? – Уке, шым пытаре, эрла пытарем.*

- 1) Тый Ю. Артамоновын *романжым лудыч? (in summer)
- 2) Тый Когойлан *серышым возышыч? (tomorrow)
- 3) Тый книгам библиотекеште нальыч? (on Monday)
- 4) Тый кечываллан кочкыч? (in the evening)

* *роман* 'novel', *серыш* 'letter'

13. Give negative answers to the following questions.

- Тый книгам шыч нал? – Уке, шым нал.
- Тый *текстым шыч луд? – Уке,
- Тый уроклан шыч ямдылалт? – Уке,
- Тый пашашке шыч кай? – Уке,
- Тый понгым шыч пого? – Уке,

* *текст* 'text'

14. Replace the pronoun *мый* in the questions of the previous exercise with *me* and then give two negative answers, reflecting the fact that *me* can be the second person plural pronoun (answer: *ме*) or the second person polite form singular and plural (answers: *мый* or *ме*). Example: *Те книгам ышда нал? – Уке, шым нал. Уке, ышна нал.*

15. Today Vachi was quite lazy. Translate into Mari everything that he did not do.

- 1) He didn't help me.
- 2) He didn't prepare the noon meal. /*кечывал кочкышым ямдылаш/*
- 3) He didn't go to the store.
- 4) He didn't buy (any) bread.
- 5) He didn't bake (any) pies (Sg.).
- 6) He didn't gather (any) mushrooms (Sg.).
- 7) He didn't wash the spoons (Sg.).

16. Write down the dictation.

